

УДК 343.9:343.53

Хоменко Володимир Петрович –
кандидат юридичних наук,
здобувач Національної академії
внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У ФІСКАЛЬНІЙ СФЕРІ: ТРИРІВНЕВИЙ ПІДХІД

Досліджено стан організації в Україні запобігання злочинам у фінансовій сфері. Запропоновано комплексно здійснювати запобіжні заходи на загальносоціальному, спеціальному та індивідуальному рівнях. Акцентовано на перспективності створення єдиного органу із запобігання злочинам у фінансовій сфері, до повноважень якого слід віднести розроблення та реалізацію заходів трирівневого запобігання, координацію взаємодії між правоохоронними, наглядовими органами, установами економічної системи відповідного спрямування.

Ключові слова: запобігання злочинам; злочини у фінансовій сфері; загальносоціальний рівень запобігання; спеціальний рівень запобігання; індивідуальний рівень запобігання.

В умовах реформування економіки України найбільш загрозливою в криміногенному аспекті є ситуація у фінансовій сфері, де останнім часом зростає кількість протиправних діянь, що призводить до ненадходження до бюджету країни значних коштів та їх привласнення злочинними елементами. Так, упродовж 2014 р. слідчі органів фінансових розслідувань Державної фінансової служби України здійснили розслідування 10,9 тис. кримінальних проваджень. Досудове розслідування закінчено в понад кожному третьому провадженні (4,6 тис., або 42,1 %). До суду з обвинувальним актом направлено менш, ніж кожне шосте кримінальне провадження (692 з 4,6 тис., або 15 %) [1, с. 28].

У 2015 р. в Україні офіційно зареєстровано 1748 ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) і лише у 154 випадках повідомлено про підозру (8,8 %) [2]. Водночас варто враховувати високу латентність злочинів у фіскальній сфері, що зумовлено відсутністю «прямих» потерпілих, адже шкоди такими злочинами завдається безпосередньо інтересам держави.

Масовість ухилення від оподаткування, наявна в нашій державі, його характер, тенденції та інші риси свідчать, що фіскальна злочинність за сучасних умов перетворюється на одну з вагомих загроз національній безпеці України.

На цей час відсутній чіткий механізм взаємодії правоохоронних органів між собою, наглядовими органами і установами економічної системи, здатний забезпечувати ефективну протидію злочинам у фіскальній сфері. Відповідно, актуальності набуває проблема запобігання цим суспільно небезпечним явищам.

Проблеми запобігання злочинам у фіскальній сфері, зокрема правопорушенням під час застосування податкового, митного законодавства, надходження податків і зборів, митних та інших платежів, різного часу розглядали такі вчені, як П. П. Андрушко, В. І. Борисов, Л. П. Брич, Б. В. Волженкін, В. В. Голіна, Д. І. Голосніченко, А. Є. Гутник, Н. О. Гуторова, І. М. Даньшин, О. О. Дудоров, О. С. Задорожний, А. П. Зрєлов, О. Г. Кальман, О. Є. Користін, Я. М. Кураш, І. І. Кучеров, В. В. Лисенко, П. С. Матишевський, О. П. Мілевський, В. О. Навроцький, І. В. Пальцева, О. І. Перепелиця, В. В. Пивоваров, В. М. Попович, В. В. Сташис, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк, С. С. Чернявський та ін. Проте з урахуванням оновленого податкового законодавства, положень нового Кримінального процесуального кодексу України, адміністративної реформи податкової служби, стану розслідування економічних злочинів потребують поглибленого дослідження питання організації запобігання злочинам у фіскальній сфері.

У науковій літературі висвітлено різні підходи до організації запобігання злочинності. Втім варто зауважити, що ефективність заходів запобігання злочинам у фіскальній сфері буде найвищою лише в разі їх комплексного застосування.

З огляду на це, метою статті є визначення оптимальної моделі організації запобігання злочинам у фінансовій сфері з урахуванням рівнів профілактики для означеного виду правопорушень.

Запобігання злочинам розуміють як систему дій щодо антисуспільних явищ та їх детермінант, що передбачає зниження рівня злочинності й усунення криміногенних факторів. Запобігання – це діяльність зі стримування злочинності та можливого зниження її рівня [3, с. 10]. Отже, запобіганням злочинів у фінансовій сфері необхідно вважати систему дій щодо зазначеного виду злочинів та їх детермінант, що має на меті зниження його рівня та усунення криміногенних факторів.

Злочини у фінансовій сфері є складовою економічної злочинності. Їх профілактика має передбачати систему економічних, правових, організаційно-виробничих, виховних, технічних заходів, спрямованих на ліквідацію або зниження потенціалу криміногенних факторів, що детермінують учинення злочинів, корекцію особистості злочинців тощо [3, с. 84].

Запобігання злочинності, серед іншого й у фінансовій сфері, можна визначити як систему, що припиняє формування й функціонування криміногенних процесів у суспільстві; зв'язок між цими процесами і формуванням особистості; взаємопов'язаність особистості й ситуації вчинення злочину [4, с. 31].

Головним завданням правоохоронної діяльності науковці-кримінологи визначають досягнення значних успіхів у сфері запобігання злочинам. На цьому базується позиція правоохоронних органів, які в процесі систематизації даних про певні види (групи) злочинів, використовуваних для запобігання їм, акцентують на тому, що збір інформації про криміногенні фактори є лише вихідним етапом оптимізації процесу розроблення та реалізації заходів запобігання злочинам, надалі – це безпосередньо розроблення і реалізація запобіжних заходів [5, с. 211].

Запобігання фінансовій злочинності має бути спрямоване, передусім, на досягнення і збереження тенденції до зниження й позитивних трансформацій у її характері та структурі. Як зазначає Л. Г. Давтян, для досягнення цієї мети необхідно розв'язати низку завдань, ключовим із яких є забезпечення

захисту фінансових інтересів держави й суспільства, що, зрештою, передбачає:

виявлення, дослідження й усунення причин та умов, сприятливих для вчинення податкових злочинів;

запобігання або припинення податкових злочинів;

відшкодування шкоди, завданої податковими злочинами, тобто надходження належних державі податків, пені та штрафів до бюджету в повному обсязі;

виявлення осіб, схильних до вчинення податкових злочинів, їх виправлення [6, с. 43].

Тож, аналіз судових справ свідчить, що причинами правопорушень у фіскальній сфері слід визнати: відсутність і неправильне оформлення документів від укладання договору до відображення результатів договірної діяльності в податковій та фінансовій звітності, неподання податкової звітності або її викривлення; порушення під час здійснення операцій, що звільнені від оподаткування ПДВ або не є господарською діяльністю, завищення витрат під час обчислення податку на прибуток, надання незаконних пільг із податку з доходів фізичних осіб, здійснення незаконних операцій платниками єдиного податку (не передбачених у свідоцтві платника єдиного податку); умисне заниження об'єкта оподаткування без використання зазначених механізмів; несплата або несвоечасна сплата податків до бюджету тощо [1, с. 31].

Виникає необхідність у вжитті запобіжних заходів «...як складної системно-структурної діяльності, яка має на меті зниження рівня злочинності та ступеня її суспільної небезпечності, знищення або нейтралізацію факторів злочинності» [7, с. 319].

Запобігання злочинам у фіскальній сфері набуває найбільш ефективної реалізації в заходах, яких уживають на загальносоціальному, спеціальному та індивідуальному рівнях. Розглянемо їх детальніше.

На загальносоціальному рівні найбільш яскравим є вияв багатоаспектного, комплексного характеру запобігання злочинності. Причому, на думку А. І. Долгової, сильною стороною загальносоціальної превенції є взаємозв'язок

різноманітних за змістом заходів, а також спроможність на підставі взаємного збагачення не елементарно підсумовувати ефект антикриміногенного впливу, а надавати йому нової, незрівнянно більш високої результативності [8, с. 345–346].

Загальносоціальне запобігання слід розуміти як комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин і одночасне усунення причин та умов негативних явищ як таких і злочинності зокрема [9, с. 4].

Загальносоціальне запобігання – це позитивний ефект виваженої соціальної політики, спрямованої, передусім, на виконання загальних економічних і соціальних завдань держави. Його здійснення знижує рівень безробіття, підвищує життєві стандарти, створює необхідні умови для легального одержання громадянами достатніх прибутків, сприяє створенню міцного базису для нормального функціонування всіх соціальних сфер, виховання дітей і молоді, оздоровлення морального клімату в суспільстві, упровадження високих моральних цінностей, додержання демократичних засад тощо [10, с. 54].

Як зазначає О. М. Джу́жа, загальносоціальний рівень не передбачає запобігання злочинності. Його головне завдання – підвищення духовного, матеріального рівня суспільства, що, зрештою, позитивно впливає на зниження рівня злочинності. Нині загальносоціальний рівень значною мірою послаблений через наявність різних негативних соціально-економічних та політичних процесів, які ускладнюють життєзабезпечення суспільства [11, с. 54].

Як вважає В. В. Пивоваров, зниженню рівня криміногенності економічних відносин певною мірою сприятимуть не адміністративно-обмежувальні заходи, а заходи економічно-ліберальної спрямованості. Саме вони є доцільними для забезпечення стабільної економічної політики держави, визначення її стратегічних напрямів і тактичних заходів [12, с. 146].

До фіскальних правопорушників за наявності умов (підстав), визначених у законі, доцільніше застосовувати інститути альтернативного (відновного) правосуддя, серед іншого звільнення від кримінальної відповідальності за

ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), якщо вони сплатили зазначені зобов'язання, а також відшкодували шкоду, завдану державі їх несвочасною сплатою [1, с. 35–36]. Водночас до цих осіб має бути застосовано заходи індивідуального запобігання.

Серед заходів загальної профілактики економічних злочинів на державному рівні слід назвати вдосконалення фінансового і податкового законодавства, реалізацію економічно виваженої жорсткої податкової політики, удосконалення всієї фіскальної системи, щоб її діяльність сприяла підвищенню ефективності суспільного виробництва, тощо [11, с. 159].

До заходів загальносоціального запобігання злочинності у фіскальній сфері ми відносимо зміцнення та стабілізацію національної валюти й фінансової системи держави взагалі, уповільнення і зниження темпу інфляції, розумну податкову політику, нормотворчість, яка стимулює розвиток підприємництва, послаблення податкового тиску на суб'єктів підприємництва, справедливий перерозподіл власності та належне регулювання розподільних відносин, виховання належної правосвідомості громадян-платників податків, забезпечення видатків на наукові дослідження фіскальної злочинності та розроблення заходів протидії щодо неї; забезпечення кримінологічної експертизи нормативних актів у сфері підприємництва, підвищення добробуту громадян загалом.

У справі загальносоціального запобігання злочинності варто відзначити важливу роль прийняття й реалізації різноманітних, розрахованих зазвичай на тривалий час, соціальних програм і комплексних заходів. Як доречно відмічає В. В. Голіна, заходи загальносоціального попередження запроваджуються в життя через державні плани економічного і соціального розвитку та найчастіше розраховані на тривалий період [9, с. 7].

Особливістю названих програм є те, що вони мають якнайширший діапазон, орієнтовані на суспільство загалом, охоплюють усі його органи та інститути, набувають утілення в регіональних і місцевих програмах розвитку. Основні цілі й

завдання цих програм зводяться до такого: розроблення державної стратегії формування середнього класу, створення механізму дотримання пропорцій між рівнем прибутків різних верств населення; досягнення відчутного підвищення матеріального добробуту і умов життя людей; гарантування конституційних прав громадян на працю, соціальний захист, освіту, охорону здоров'я, культуру, житло; забезпечення стабільності рівня життя населення; державна підтримка соціально незахищених верств населення; забезпечення повної продуктивної зайнятості населення, запобігання масовому безробіттю, переорієнтація соціальної політики на сім'ю, забезпечення прав і соціальних гарантій сім'ї, підвищення духовних і моральних цінностей родини; поліпшення умов розвитку і виховання дітей та неповнолітніх шляхом формування гармонійно розвиненої особистості й громадянина; сприяння реалізації творчого потенціалу молоді в інтересах її становлення та самореалізації, формування морально-правової культури в молодіжному середовищі, створення сприятливих умов для повноцінної соціалізації та активного залучення молоді до соціально-економічного, політичного і культурного життя суспільства, викорінення соціально-політичної апатії; реформування найбільш важливих напрямів соціальної політики; економічний підйом, поєднання політики фінансової стабілізації та економічного зростання з соціальною політикою.

Успішна реалізація заходів, передбачених програмами, і досягнення визначених цілей – гарантія істотного зниження рівня злочинності, зменшення окремих видів (груп) злочинів, у їх числі й злочинів у фіскальній сфері. На жаль, практика доводить, що на сьогодні ці програми виконуються лише частково, термін деяких уже завершився, а нових не прийнято.

Саме на вищезазначені цілі була спрямована Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р., затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1209-р, що складається з розділів: «Проблеми, які потребують розв'язання», «Мета і строки реалізації Концепції», «Шляхи і способи розв'язання проблем», «Очікувані

результати», «Обсяг фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів» [13].

У цьому напрямі ми пропонуємо: для запобігання на національному та транснаціональному рівні фіскальним правопорушенням удосконалити законодавство, ратифікувати відповідні міжнародні угоди; розробити й прийняти нову державну програму профілактики правопорушень, де передбачити відповідні заходи щодо злочинів у фіскальній сфері.

Наступний рівень запобігання злочинам – спеціально-кримінологічний, або спеціальний. Спеціально-кримінологічне запобігання – це комплекс заходів боротьби зі злочинністю, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямована на усунення причин та умов, що породжують і сприяють злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [10, с. 55].

Серед суб'єктів, що здійснюють запобігання злочинам у фіскальній сфері в Україні, необхідно виділити такі державні органи: Державна фіскальна служба, її структурні підрозділи, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Міністерство фінансів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Національний банк України, Антимонопольний комітет України. Серед правоохоронних органів України – Департамент захисту економіки Національної поліції України, Державна контрольно-ревізійна служба України, Служба безпеки України, органи прокуратури тощо.

Для злагодженої роботи суб'єктів, що здійснюють запобігання злочинам у фіскальній сфері, є важливим чіткий механізм взаємодії між правоохоронними, органами контролю, установами економічної системи держави. Така взаємодія сприятиме забезпеченню дієвого контролю за дотриманням законодавства у комерційній діяльності в частині сплати податків від моменту реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, щодо відповідності їх діяльності статутній, отримання ліцензій на конкретні види діяльності аж до жорсткого контролю за правильністю нарахування та сплати податків.

На спеціальному рівні необхідне планомірне виконання уповноваженими органами державної влади, призначенням яких є запобігання злочинам у фіскальній сфері, широкомасштабних завдань зі збору та аналізу інформації про здійснення маніпуляцій з фінансовими активами та видання застережень щодо уникнення обману фіскальних органів шляхом пропагування правової поведінки через засоби масової інформації, проведення ретельних розслідувань у випадках підозри в ухиленні від сплати податків, шахрайства з фінансовими ресурсами тощо.

До інших спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинам у фіскальній сфері уповноваженими органами ми відносимо:

вжиття заходів щодо обмеження готівкових розрахунків у господарському та цивільному обігу, зменшення переліку видів підприємницької діяльності, які підлягають ліцензуванню;

постійний фінансовий моніторинг обігу грошової маси в державі;

дієвий контроль декларування доходів населення, зокрема заповнення електронних декларацій про доходи;

співпрацю із закордонними правоохоронними органами, які спеціалізуються на запобіганні злочинам у фіскальній сфері.

Наступний рівень запобігання злочинам, що завершує вертикальну диференціацію профілактики злочинності, – індивідуальний [11, с. 54–55].

Індивідуальне запобігання злочинам – це різновид запобігання злочинності щодо конкретної особи. Інакше кажучи, індивідуальне запобігання становить той сегмент запобіжної діяльності, що здійснюється на стадії, яка передусе виникненню злочинного наміру. Усунення безпеки потенційного злочину – головне завдання індивідуального запобігання [10, с. 56]. Завдання індивідуального впливу полягає в позитивній трансформації системи ціннісних орієнтацій людини, у зміні її антигромадських поглядів і установок, переорієнтації поведінки в соціально схвалюваному напрямі.

Заходи індивідуального запобігання можуть здійснюватися в разі виявлення ознак учинення особами

злочинів у фіскальній сфері. Наприклад, Г. Філоненко розподіляє відповідні ознаки на досить очевидні й неочевидні. До досить очевидних ознак належать такі: повна невідповідність реальної господарської діяльності її документальному відображенню; розбіжність записів у бухгалтерських і податкових документах; наявність матеріальних підробок у документах, що стосуються розрахунку суми прибутку та суми податку; відсутність податкової чи бухгалтерської звітності у підприємства; виявлення факту умисного знищення чи приховування бухгалтерських або податкових документів. До найбільш поширених неочевидних ознак ухилення від сплати податків можна віднести: порушення правил ведення документообігу, недотримання правил ведення звітності й обліку, порушення правил списання товарно-матеріальних цінностей і недотримання правил касових операцій, порушення технологічної дисципліни, несвоєчасне подання податкової звітності та помилки або виправлення в цих документах [14, с. 95].

Індивідуальне запобігання економічним злочинам, що віднесено до функцій спеціально уповноважених органів держави, полягає у встановленні осіб, від яких з високим ступенем ймовірності можна очікувати вчинення злочинів, та відповідний вплив на них [11, с. 158].

Для цього можуть використовуватися інформаційні ресурси різних відомств: Державної фіскальної служби, МВС та ін. Наприклад, О. М. Бандурка і О. М. Литвинов зазначають, що питання про збір інформації відносно об'єктів профілактичної діяльності можна вирішити в межах наявних у МВС України автоматизованих інформаційно-пошукових систем. Необхідно здійснювати цілеспрямований збір відповідних даних, починаючи зі скоєння першого правопорушення, а далі залежно від характеру й небезпечності вчинених особою діянь одержувати все більш повну інформацію [15, с. 164–165].

На індивідуальному рівні здійснюється контроль за виконанням учасниками податкових правовідносин вимог етичної поведінки та чесної практики під час податкової та бухгалтерської діяльності, дотримання ними вимог законодавства.

Отже, об'єктом індивідуального запобігання злочинам у фіскальній сфері є: поведінка та спосіб життя осіб – потенційних неплатників податків або інших зборів; соціальні елементи їх особистості, які відображають антисуспільну спрямованість; соціально значущі у її формуванні й реалізації окремі психофізичні особливості індивідів; несприятливі умови навколишнього середовища та життєвого укладу таких осіб; інші довготривалі обставини, що визначають криміногенну ситуацію і спрощують учинення злочину.

Індивідуальне запобігання становить конкретизацію загальносоціальних і спеціальних запобіжних заходів стосовно осіб, які ухиляються від сплати податків або вчиняють інші злочини у фіскальній сфері. Заходами індивідуального запобігання вважають:

усунення несприятливих впливів на конкретну особу, здатних призвести до формування антигромадської спрямованості та суспільно небезпечної поведінки;

змінення соціально неприйнятної поведінки, спроможної привести на злочинний шлях, і корекцію асоціальної орієнтації та рис особи (якщо її викривлене формування вже спостерігалось);

застосування негайних заходів щодо запобігання злочинам, що готуються, та припинення спроб їх учинити.

Застосування методів індивідуального запобігання необхідно доручати вузькопрофільним фахівцям або єдиному спеціальному підрозділу, наслідуючи приклад аналогічних організацій у Європейському Союзі, що вже давно звернули увагу на потенційних «фіскальних» злочинців, до розряду яких потрапляють зазвичай кращі випускники економічних вишів країни. На запобігання злочинам такого роду спрямовані значні зусилля європейських країн, що полягає у створенні різноманітних програм, котрі містять правила бізнес-етики, дотримання яких убезпечує випускників університетів від ризикованого шляху недобросовісного збагачення. Нині такі програми актуальні й для України.

Психологічна атмосфера, яка склалася в українському суспільстві через його значне економічне та соціальне

розшарування, має наслідком не лише вчинення різного роду протиправних посягань, а й моральне виправдовування вчинюваних злочинів, зокрема у фіскальній сфері. Вважаємо, що зменшенню негативних виявів такого плану сприятиме реалізація комплексу виховних заходів, спрямованих на виховання у громадян поваги до власності, критичного ставлення до стереотипів «споживацького» способу життя, ухилення від сплати податків, формування довіри до державної економічної політики, виховання солідарності населення з кримінально-правовими заборонами щодо суспільно небезпечної економічної поведінки тощо.

Таким чином, результативність запобігання злочинам у фіскальній сфері зумовлена застосуванням комплексу заходів на загальносоціальному, спеціальному та індивідуальному рівнях.

Для запобігання злочинам у фіскальній сфері на загальносоціальному рівні, передусім, необхідно: удосконалити податкове законодавство, правові засади запобігання кримінальним правопорушенням (ідеться про ухвалення державної програми профілактики правопорушень, ратифікацію міжнародних угод тощо); ужити заходів зі стабілізації фінансової системи держави, розвитку підприємництва, проведення наукових досліджень у сфері превенції фіскальної злочинності; забезпечити підвищення рівня обізнаності населення щодо особливостей механізму оподаткування в Україні. Під час реалізації юридичної відповідальності надавати перевагу застосуванню санкцій альтернативного (відновного) правосуддя в комплексі з відповідними заходами індивідуального запобігання щодо правопорушників.

Серед організаційних заходів запобігання злочинам у фіскальній сфері потребує налагодження співпраці правоохоронних, наглядових органів, установ системи економіки, що дозволить оперативно отримувати інформацію про фінансові операції, своєчасно запобігати незаконному прихованню прибутків, чітко контролювати правильність нарахування та сплати податків. Зрештою, на спеціальному рівні запобігання злочинам у фіскальній сфері доцільно вжити заходів щодо регулювання готівкових розрахунків, ліцензування

підприємницької діяльності, моніторингу грошового обігу, декларування доходів, налагодження міжнародної взаємодії тощо.

З огляду на спрямованість запобіжних заходів щодо злочинів у фіскальній сфері на індивідуальному рівні відносно конкретних осіб чи умов, що породжують криміногенні фактори, нагальними видаються підготовка та реалізація комплексу виховних заходів, орієнтованих на учасників податкових правовідносин. Метою застосування заходів на цьому рівні запобігання має стати усунення несприятливого впливу на підприємців, платників податків, змінення їх соціально неприйнятної поведінки. Безумовно важливим слід визнати також виявлення осіб, від яких з високим ступенем імовірності можна очікувати вчинення злочинів у фіскальній сфері; виявлення ознак учинення відповідних злочинів у фіскальній сфері; збирання інформації відносно об'єктів профілактичної діяльності.

У межах дослідження запропоновано створити в Україні єдиний спеціальний підрозділ із запобігання злочинам у фіскальній сфері, до функцій якого належатиме розроблення і реалізація заходів трирівневого запобігання, координація взаємодії між правоохоронними, наглядовими органами, установами економічної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хоменко В. П. Гуманізація кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів): вітчизняний та зарубіжний досвід / В. П. Хоменко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 1 (94). – С. 28–36.

2. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>. – Назва з екрана.

3. Медицький І. Б. Запобігання злочинності : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / І. Б. Медицький. – Івано-Франківськ : Дяків В., 2008. – 220 с.

4. Теоретические основы предупреждения преступности / [Ю. М. Антонян, А. Э. Жалинский, В. К. Звирбуль и др.] ; отв. ред. : В. К. Звирбуль, В. В. Клочков, Г. М. Миньковский. – М. : Юрид. лит., 1977. – 256 с.
5. Криминология : учебник / [С. Б. Алимов, Ю. М. Антонян, С. П. Бузынова и др.] ; под ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова. – М. : Юрист, 1995. – 511 с.
6. Давтян Л. Г. Правоохоронні органи як суб'єкти запобігання податковій злочинності / Л. Г. Давтян // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 6 (1). – Т. 4.– С. 40–44. – (Серія «Юридичні науки»).
7. Криминология и профилактика преступности : учебник / под. ред. проф. А. И. Алексеева. – М. : МВШМ МВД СССР, 1989. – 417 с.
8. Криминология : учебник / под общ. ред. А. И. Долговой. – М. : Инфра-М – НОРМА, 1997. – 784 с.
9. Голіна В. В. Злочинності – організовану протидію / В. В. Голіна. – Харків : Рубікон, 1998. – 125 с.
10. Криминологія: Загальна та Особлива частини : підручник / [І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.]; за заг. ред. В. В. Голіни. – [2-е вид., переробл. і доповн.]. – Харків : Право, 2009. – 288 с.
11. Криминологія : навч. посіб. / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. – Київ : Атіка, 2009. – 312 с.
12. Пивоваров В. В. Податкова і кредитно-фінансова злочинність: криминологічна характеристика та попередження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Пивоваров Володимир Володимирович. – Харків, 2003. – 299 с.
13. Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р. [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листоп. 2011 р. № 1209-р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1209-2011-%D1%80>. – Назва з екрана.

14. Філоненко Г. Особливості виявлення ознак ухилення від сплати податку на прибуток / Г. Філоненко // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 10. – С. 93–96.

15. Бандурка О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. – Харків : Ніка Нова, 2012. – 318 с.
